

Een gevaarlijke vriend

De complexe relatie tussen Amerika en Pakistan

Het is jammer dat het huidige geschiedenisonderwijs leerlingen weinig handvaten biedt voor een historische duiding van het hedendaagse islamistisch terrorisme. De geschiedenis van Pakistan biedt een verrassende en rijke invalshoek om dit thema te behandelen vanuit de traumatische dekolonisatie en de daaropvolgende Koude Oorlog.

Pakistan heeft sinds het presidentschap van Richard Nixon een bijzondere, welhaast perverse band met de Verenigde Staten; een band die dusdanig innig bleef dat president Trump recent besloot dat Pakistan niet getroffen wordt door de ‘muslim ban’, die het reizen vanuit islamitische landen naar de Verenigde Staten verbiedt. Dit is opmerkelijk, niet alleen omdat Pakistan onderdak bood aan Osama bin Laden in diens laatste levensjaren, maar ook omdat terroristische opleidingscentra in Pakistan een groot aantal geradicaliseerde Europese jongeren huisvestten, waaronder de aanslagplegers van 11 september 2001.

Nixon figureert steevast in lijsten van ‘slechtste Amerikaanse presidenten’, een reputatie die hij zeker verdient als het aankomt op zijn buitenlandse beleid jegens India en Pakistan. Zijn eerste bezoek aan het subcontinent vond plaats in december 1953 als vicepresident onder Dwight Eisenhower. Hij landde eerst in India, een land dat hij intens wantrouwde wegens Nehru’s weigering zich aan te sluiten bij een Amerikaans militair bondgenootschap tijdens de Koreaoorlog.

Nixon beschouwde de Indiase premier Nehru als een verkapte communist en liet hem dat duidelijk merken. Nixons bezoek aan Pakistan, gelijk daarna, verliep daarentegen op rolletjes. ‘Pakistan is een land waar ik alles voor zou willen doen,’ zei Nixon enthousiast toen hij terug was in Washington. De armoede in de chaotische steden bekoorde hem matig, maar de piekfijn onderhouden kazernes des te meer. Daar was hij onder de indruk geraakt van de joviale generaals (en latere dictators) als Ayub Khan en Yahya Khan. Nixon onthield dat Pakistanen verstokte communistenhaters waren en heel pro-Amerikaans.

Geraffineerd spel

Nixon had weinig gevoel voor het geraffineerde spel waarmee hij door Pakistan werd gemanipuleerd, want in werkelijkheid was het sentiment jegens Amerika uitgesproken negatief – zeker sinds de Amerikaanse erkenning van de staat Israël.¹ De opeenvolgende Pakistaanse regeringen waren echter wanhopig op zoek naar middelen om hun eigen leger op grootte te houden. De scheiding tussen India en Pakistan in 1947 was dramatisch verlopen. De deling van de provincie Punjab tussen beide landen was ontaard in massamoorden op grote schaal en een vluchtelingenstroom van elf miljoen mensen. Nog problematischer waren de gefnuikte verwachtingen omtrent de toetreding van het vorstendom Kashmir tot Pakistan.

‘Nixon figureert steevast in lijsten van “slechtste Amerikaanse presidenten”, een reputatie die hij zeker verdient als het aankomt op zijn buitenlandse beleid jegens India en Pakistan’

De plotse Indiase bezetting van Kashmir in 1947 werd voor Pakistan een nationale obsessie die duurt tot de dag van vandaag.² India was (en is) in de Pakistaanse nationale psyche de archetypische aartsvijand. Vanuit deze achtergrond ontstond een schizofrene relatie met Amerika, waarin de Pakistanen op hypocriete wijze Moskou afschilderden als een enorme dreiging ►

Stefan Kras is docent geschiedenis aan het Avicenna College in Rotterdam.

President van de Verenigde Staten Richard Nixon in 1971. Bron: US National Archives and Records Administration.

¹ Husain Haqqani, *Magnificent Delusions. Pakistan, the United States, and an Epic History of Misunderstanding* (2013).

² Nisid Hajari, *Midnight's Furies. The Deadly Legacy of India's Partition* (2015).

1 Mooi in beeld gebracht in de film *Bridge of Spies* (2015).

2 Gary J. Bass, *The Blood Telegram. Nixon, Kissinger and a Forgotten Genocide* (2013).

die alleen met Amerikaanse steun kon worden tegengehouden. In werkelijkheid was het (nooit benoemde) einddoel altijd om Kashmir te veroveren met de modernste Amerikaanse wapens. Geld had Pakistan niet, maar wel een militaire basis bij het dorpje Badaber in het noorden, dat de Amerikanen vanaf 1959 gebruikten als standplaats voor hun U2-spionagemissies boven de Sovjet-Unie.³ In ruil voor een tienjarig huurcontract van deze basis leverde Amerika voor 1,3 miljard dollar aan militair materieel.

‘Door de successen in de strijd tegen de Sovjet-Unie werd Pakistan een magneet voor geradicaliseerde jongeren uit de hele wereld’

Aanhangers van Jamaat-al-Islami, een Pakistaanse religieuze politieke partij, tijdens een anti-Amerikaans protest in Peshawar, september 2011. Op het bord rechts staat in het Urdu: ‘Leiders, jullie aanbidden dollars, breek de ketting van de Amerikaanse slavernij.’ Foto: Reuters/Fayaz Aziz.

Nixon geloofde dat hij een ongecompliceerde mannenvriendschap had met de Pakistaanse generaals en hij toonde weinig interesse in de dubbele bodems van deze relatie. Hij schreef in zijn dagboek dat hij slapeloze nachten had van Ayub klachten over de onbetrouwbaarheid van de Verenigde Staten die de Pakistaanse generaal in één zin voor Nixon had samengevat: ‘Het is gevaarlijk om een vriend van Amerika te zijn.’ Bovendien had Nixon Pakistan hard nodig in zijn pogingen de Vietnamoorlog af te sluiten met *Peace with Honor*. Een belangrijke beleidsdoelstelling van

Nixons Vietnampolitiek was China te overtuigen te stoppen met de steun aan Noord-Vietnam. Tussen Washington en Peking bestonden alleen geen diplomatieke banden op hoog niveau en Kissinger was als de dood dat een directe Amerikaanse toenaderingspoging door de Chinezen kon worden gelekt naar de internationale pers voor propagandadoeleinden. Yahya Khan, de opvolger van Ayub, was de enige Amerikaanse bondgenoot die Mao persoonlijk kende. Kissinger vloog na Yahya’s bemiddeling naar Karachi, officieel voor een privébezoek aan Pakistan, maar in werkelijkheid om in het diepste geheim het vliegtuig te nemen naar Peking, waar het voorwerk werd verricht voor Nixons beroemde bezoek aan Mao van 1972. De prijs die Nixon hiervoor aan Pakistan zou betalen was hoog.⁴

Gespleten land

Pakistan was in 1970 nog een gespleten land. Het bestuurscentrum lag in West-Pakistan, waar net Islamabad als nieuwe hoofdstad uit de grond was gestampt. In Oost-Pakistan (het tegenwoordige Bangladesh) kreeg de wens naar meer autonomie een dusdanige impuls dat begin 1972 de onafhankelijkheid van Bangladesh werd uitgeroepen. Voor Yahya was dit onaanvaardbaar, maar hij kon zijn troepen niet via India naar Bangladesh sturen om orde op zaken te stellen. Gelukkig voor hem was Nixon gelijk bereid Amerikaanse

schepen en vliegtuigen ter beschikking te stellen. In Bangladesh richtten de West-Pakistaanse militairen vervolgens een waar bloedbad aan. Na vragen hierover vanuit het Amerikaanse Congres, loog Nixon over zijn betrokkenheid in deze tragedie en bleef hij illegale wapenleveranties aan Yahya Khan fiatieren. Niet alleen voor de Bangladeshi was dit een drama, ook India werd ernstig gedestabiliseerd, omdat het land in één jaar tijd bijna tien miljoen vluchtelingen over de grens zag komen. Om deze stroom te keren, startte India de voorbereidingen voor een oorlog tegen Pakistan en verzekerde zich in augustus 1972 van de steun van Brezjnev; een ontwikkeling die bijna Nixons driehoeksdiplomatie verpestte.

Na Nixon werd de relatie tussen de Verenigde Staten en Pakistan complexer. De steun uit Washington was na het einde van de Vietnamoorlog opgedroogd, maar de inval van Brezjnev in Afghanistan (1979) bood nieuwe kansen. Amerika was bereid veel te investeren tegen de Russen. De islamistische regering van de nieuwe dictator Zia-ul-Haq haalde tijdens de onderhandelingen met de CIA het onderste uit de kan. Terwijl medewerkers van de CIA in Angola bijvoorbeeld ter plekke aanwezig waren om de operaties van de FNLA tegen de communistische tegenstanders te leiden, eisten de Pakistanen een blanco cheque zonder verantwoording achteraf.⁵ Miljarden dollars stroomden naar Pakistan, een bedrag dat werd verdubbeld door de regering van Saoedi-Arabië. Het geld werd deels besteed aan het steunen van diverse islamistische milities in Afghanistan (de moedjahedien), maar ook aan de verdere ontwikkeling van het eigen nucleaire programma.⁶ Namens de Saoediërs zou Osama bin Laden in deze periode nauwe banden ontwikkelen met islamistische bewegingen in zowel Pakistan als Afghanistan.

Met de ineenstorting van het communisme stopte ook de Russische betrokkenheid in Afghanistan. Net als in 1972 stopte de Amerikaanse financiële steun aan het Pakistaanse leger abrupt. Uiteraard gaf dit een nieuwe impuls aan het al langer bestaande anti-Amerikanisme – niet alleen in Pakistan, maar ook in Afghanistan en Saoedi-Arabië. De Russen hadden geprobeerd in Afghanistan een programma door te voeren van landhervormingen en gelijke rechten voor mannen en vrouwen. De Amerikanen hadden jarenlang echter groepen gesteund die niet alleen vochten tegen de Russen, maar ook tegen een waardestelsel dat inherent is aan een seculiere maatschappij. Deze groepen bleken na het einde van de Koude Oorlog moeilijk meer te controleren, ook omdat zij steun bleven ontvangen vanuit Saoedi-Arabië.⁷ Door de successen in de strijd tegen de Sovjet-Unie werd Pakistan een magneet voor geradicaliseerde jongeren uit de hele wereld. De ‘veelkoppige Hydra’ aan zwaarbewapende en goedgetrainde organisaties, waaronder Al Qaida, kon door niemand meer goed worden gecontroleerd, wat pijnlijk aan het licht kwam met de aanslagen van 11 september. Noodgedwongen stroomden er opnieuw Amerikaanse miljarden richting Pakistan om dit nieuwe gevaar te bestrijden, maar de wederzijdse relatie wordt tegenwoordig gekenmerkt door wantrouwen en staat onder zware druk. ■

5 George Crile, *Charlie Wilson's War: How the Wildest Man in Congress and a Rogue CIA Agent Changed the History of Our Times* (2007).

6 De Zembla-documentaire *De Nederlandse atoombom* (7 november 2005) overdrijft enigszins het belang van de geheimen die Abdul Qadir Khan in Nederland stal voor de ontwikkeling van een Pakistaans programma voor de ontwikkeling van nucleaire wapens.

7 Goed belicht in Greg Mortensens *Drie koppen thee* (2008).

Links: Generaal Ayub Khan was van 1958 tot 1969 president van Pakistan. Foto: onbekend, 1972. Bron: Nationaal archief.
Onder: Hindoes vluchten per boot uit Karachi in Pakistan na de deling met India. December 1947. Foto: Margaret Bourke White, Life Magazine.

Lesmodule

Voor de bovenbouw vwo van het Avicenna College in Rotterdam ontwikkelde Stefan Kras een module van negentien lessen over dit onderwerp. De studiewijzer en het lesmateriaal zijn te downloaden via de website van de VGN. Feedback is welkom.